

Катерина Шуневич

аспірантка кафедри кримінального процесу
і криміналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7141-5930>
katja.shunevich@gmail.com

УДК 343.13

УЧАСТЬ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В ДЕРЖАВАХ ЗМАГАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРАВА НА ПРИКЛАДІ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

АНОТАЦІЯ. Вплив змагального процесу на організацію судово-експертного забезпечення судочинства у державах загального права є актуальним для наукового вивчення.

Метою статті є аналіз організаційних і процесуальних особливостей залучення судового експерта у кримінальне провадження Великої Британії та дослідження впливу змагального процесу на організацію судово-експертного забезпечення судочинства у державах загального права.

Встановлено, що завдяки принципу змагальності, який домінує, зокрема, у Великій Британії, сторони отримують можливість на власний розсуд визначати, які докази подавати до суду, а також самостійно вибирати експерта. Експерт у змагальній системі мав би надавати висновок на основі власної незалежної оцінки і не має обов'язку "дбати" про позицію сторони, яка його залучила у провадження.

Розглянуто концепцію експерта як "найманої зброї" (*"hired guns"*) і теорію "експертного шопінгу" (*"expert shopping"*) як загрозу для здійснення об'єктивного та неупередженого правосуддя у державах, де домінує змагальний процес. Досліджено окремі шляхи вирішення проблеми упередженості експертів у змагальній системі.

З'ясовано історичні передумови виникнення "обізнаного свідка" у кримінальному процесі Великої Британії. Встановлено, зважаючи на особливості судового процесу та правової системи загалом, відмінності законодавчого підходу Великої Британії до статусу експерта від підходу у державах континентального права.

Звернено увагу на організаційні та процесуальні особливості залучення судового експерта у кримінальне провадження Великої Британії. З цією метою проаналізовано прецедентну практику, Кримінально-процесуальні правила Великої Британії, Положення про акредитацію судових експертів, Вказівки Королівської прокуратури, що стосуються експертних доказів, а також окремі моніто-

© Катерина Шуневич, 2021

рингові документи, присвячені проблемам судової експертизи у Великій Британії. Визначено статус експертних доказів для доведення чи спростування обвинувачення у кримінальному провадженні.

За результатами дослідження зроблено висновок, що функція експерта у Великій Британії включає необхідність збалансувати очікування клієнта із зобов'язанням підтримувати об'єктивність. Виявлено недоліки відсутності системи атестації та ліцензування судових експертів і відповідних реєстрів судових експертів, що ставить під сумнів належний рівень їхньої професійної підготовки. Залучення судового експерта у кримінальне провадження Великої Британії, у якій домінує змагальний процес, поступово запозичує деякі риси, характерні обвинувальному процесу.

Ключові слова: змагальний процес; обізнана особа; експертний висновок; експерт, залучений стороною; реєстр експертів; кваліфікація експерта.

Велика Британія є класичним прикладом держави змагальної системи права, що безпосередньо впливає на спосіб залучення судового експерта у кримінальне провадження та особливості його процесуального статусу. Для таких держав рушієм процесу стають сторони, а сам процес набуває 'форми змагання або суперечки: вона розгортається як участь двох супротивників перед відносно пасивним керівником, головним обов'язком якого є ухвалення вироку'¹.

У державах змагальної системи права, за загальним правилом, сторони самостійно залучають осіб зі спеціальними знаннями для проведення судової експертизи, оплачуючи таку діяльність експерта власним коштом. Такі експерти є "своїми" для сторін, тобто належать або до сторони обвинувачення, або до сторони захисту, набуваючи статусу свідка у провадженні². Фактично завдяки принципу змагальності, який домінує, зокрема, у Великій Британії, сторони отримують можливість на власний розсуд визначати, які докази подавати до суду, а також самостійно вибирати експерта.

У зв'язку з цим актуальність вибраної тематики зумовлена необхідністю комплексного дослідження впливу змагального процесу на організацію судово-експертного забезпечення у державах загальної системи права на прикладі Великої Британії.

В Україні невідомі комплексні дослідження впливу типу процесу, який домінує у державі, на особливості залучення судового експерта у кримінальне провадження, а також окремі дослідження, що стосуються організації судово-експертного забезпечення кримінального провадження Великої Британії.

Окремі питання, пов'язані із впливом типу процесу на статус та особливості залучення у кримінальне провадження й окремі проблеми судової експертизи в зарубіжній науковій літературі досліджували Т. Декай-

¹ T Decaigny, 'Inquisitorial and Adversarial Expert Examinations in the Case Law of the European Court of Human Rights' [2014] 5 (2) *New Journal of European Criminal Law* 154.

² А Трефилов, *Уголовный процесс зарубежных стран*, т 1 (Восход Москва 2016) 303.

ні, Д. Соненшайн, Дж. Мейсон, Цзян Юнь-Вей, Р. Беран та ін. Питання ж організації судово-експертної діяльності Великої Британії було у фокусі уваги таких учених, як Г. Гуджонссон, М. Стокдейл, Р. Шеперд, С. Хуйге, А. Чан.

Метою дослідження є аналіз організаційних і процесуальних особливостей залучення судового експерта у кримінальне провадження Великої Британії та дослідження впливу змагального процесу на організацію судово-експертного забезпечення судочинства у державах загального права.

*Експерт, залучений стороною:
можливість для сторони чи ризик для правосуддя?*

У цьому контексті в науковій літературі звертають увагу на те, що такий експерт може ставати “найманою зброєю” (“*hired guns*”) сторони, підтримуючи її позицію та уникаючи дотримання вимог об’єктивності й незалежності. На додаток, у випадку, коли сторонами представлено декілька висновків експертів, які суперечать один одному, існує ризик, що суддя або присяжні можуть опинитися в ситуації, коли за відсутності у них спеціальних знань доведеться брати до уваги один із висновків, відкидаючи інший³.

Ще одне відоме науці терміносполучення “експертний шопінг” (“*expert shopping*”), виникнення якого пояснюється тим, що експерт у змагальній судовій системі розглядається як товар, адже адвокат, який представляє позицію сторони у провадженні, вибиратиме особу для залучення її як експерта у провадженні не на основі знань, а на основі здатності такого експерта переконливо викласти думку, яку сторона, яка оплачує послуги експерта, хоче почути⁴. Відповідно, існують ризики, що результат, який запропонує експерт, в умовах змагальності визначально залежить від фінансових можливостей сторін процесу⁵.

Для запобігання таким ризикам у науковій літературі, серед іншого, пропонується, до прикладу, залучати двох або більше експертів для проведення експертизи, при цьому експертні висновки можуть вважатися прийнятними лише за умови, якщо такі експерти дійшли “суттєвої згоди” щодо предмета експертизи⁶. Також, наголошуючи на тому, що перехресний допит і відповідальність за дачу неправдивих показань не є ефективними при вирішенні проблеми упередженості експертів у змагальній системі, розглядаються варіанти переходу до підходу, коли суд

³ Magnússon Skúli, ‘The Use of Experts in Icelandic Law of Procedure’ (2007) 51 *Scandinavian studies in law* 384–7.

⁴ D Sonenshein, C Fitzpatrick, ‘The problem of partisan experts and the potential for reform through concurrent evidence’ [2013] 32 (1) *Rev. Litig.* 9.

⁵ Jiang Yun-wei, ‘Controlling Dishonesty of Expert Witnesses’ [2007] 4 (5) *US-China Law Review* 66.

⁶ J K Mason, ‘Expert Evidence in the Adversarial System of Criminal Justice’ [1986] 26 (1) *Medicine, Science and the Law* 11.

(а не сторони) залучає експертів у кримінальне провадження; встановлення реальних та ефективних штрафів за надання неправдивих експертних висновків; дисциплінарної відповідальності експертів⁷.

На наше переконання, оскільки експерт залучається у провадження як особа зі спеціальними знаннями, яка має допомогти суду ухвалити рішення у справі, він має провести об'єктивне та безстороннє дослідження і надати висновок, який виключає будь-який сумнів у його достовірності. Як припускає Д. Соненшейн: '<...> немає кращого способу перевірки доказів і отримання обґрунтованого висновку (експертного. – К. Ш.), ніж система змагальності'⁸. До того ж перехресний допит експерта, залученого сторонами, мав би сприяти виявленню упередженості експерта, якщо така існує, зважаючи на можливість іншої сторони, серед іншого, ставити питання такому експерту про його потенційну упередженість або фінансову зацікавленість у вирішенні провадження. Експерт у змагальній системі повинен надати висновок на основі власної незалежної оцінки і не має обов'язку "дбати" про позицію сторони, яка його залучила у провадження, оскільки експерт несе відповідальність за надання такого висновку та покликаний надавати 'допомогу суду розкрити правду у будь-якому конкретному випадку'⁹.

Важливо відзначити, що у державах, які належать до змагальної системи права, суддя приймає рішення, чи допускати особу до виконання функцій експерта, та чи його показання можуть бути допущені у провадження як доказ. У таких державах, як Сполучені Штати Америки, Австралія, Велика Британія та Канада, експерт може бути допущений у провадження за умов, якщо питання, яке пропонується йому до вирішення, є суперечливим. Відповідно, експертні докази повинні допомогти судді, який розглядає справу, в ухваленні рішення; такі докази, які будуть отримані за результатами проведеної експертизи, не повинні бути загальновідомими або вводити в оману суддів чи присяжних¹⁰.

Судовий експерт у Великій Британії: історичні передумови

Інститут "обізнаного свідка" притаманний кримінальному процесу Великої Британії давно. Починаючи з XIV ст., у кримінальний процес Великої Британії почали залучати так званих "спеціальних журі" – присяжних, які були обізнані з певних конкретних питань, вирішення яких відбувалося у процесі судового розгляду. До прикладу, залучали жінок у ролі спеціальних журі для визначення вагітності жінки¹¹.

⁷ Jiang Yun-wei (n 5) 65.

⁸ Alec Samuels, 'Finding the Expert, the Right Expert, the Expert Expert' [2001] 69 (3) Medico-Legal Journal 127.

⁹ R Beran, 'The role of the expert witness in the adversarial legal system' [2009] 17 (1) Journal of law and Medicine 137.

¹⁰ Margaret B Kovera, Jacqueline L. Austin, 'Expert Testimony' in James D. Wright (ed), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (Second Edition, Elsevier 2015) 582–3.

¹¹ C Milroy, 'A Brief History of the Expert Witness' [2017] 7 (4) Acad Forensic Pathol 516–26.

Згодом “спеціальні журі” трансформувалися у конкретних “обізнаних осіб”, які володіли спеціальними знаннями та залучалися у судове провадження як свідки (“*expert witnesses*”), а висновок “обізнаної особи” у кримінальному провадженні Великої Британії почав використовуватися для того, щоб надавати суду наукову інформацію, яка, ймовірно, не підпадає під досвід та знання судді або присяжних¹².

Це правило щодо виключення показань, які стосуються загальновідомих питань (“*common knowledge and experience*”), із числа доказів бере свій початок із рішення “*P. проти Тернера*” (*R. v. Turner*), 1975 р., у якому суд дійшов висновку, що у випадку, якщо в результаті дослідження фактів виявиться, що суддя або присяжні можуть самостійно зробити висновки, то залучення “обізнаної особи”, тобто експерта, – не є необхідним, адже факт того, що такий експерт має ‘<...> вражаючу наукову кваліфікацію, не робить його думку більш корисною, ніж думку самих присяжних, однак у випадку залучення експерта для надання висновків із загальновідомих питань присяжні можуть подумати інакше’¹³. До слова, цьому рішенню передувало рішення у справі “*Фолкс проти Чадда*” (*Folkes v Chadd*), 1782 р., у якому суд дійшов висновку, що висновок експерта може бути допустимим лише в тому випадку, якщо він містить інформацію, яка лежить поза загальновідомими знаннями та досвідом присяжних або відомих суду фактів¹⁴.

Тож історично, зважаючи на особливості судового процесу та правової системи загалом, законодавчий підхід Великої Британії до визначення поняття “експерта” як учасника судового провадження значно різниться від підходу, який існує у таких державах континентального права, як Франція, Німеччина, Португалія, Латвія, Литва, Чехія, зокрема відсутністю терміносполучення “судовий експерт”. Натомість у судовому провадженні при вирішенні кримінальних справ може брати участь так званий “обізнаний свідок”, яким може бути компетентна особа, яка залучається однією зі сторін, складає присягу і під нею дає показання про зроблені дослідження та їхні результати.

Судова експертиза у законодавстві Великої Британії сьогодні

У Великій Британії виникали певні проблеми, пов’язані з можливим впливом сторін при залученні експерта у судове провадження, про що свідчить підготовлене Законодавчою комісією (*Law Commission*) у 2009 р. консультативне дослідження “Допустимість доказів експер-

¹² G Gudjonsson, ‘Criminal Court Proceedings in England: The Contribution of the Psychologist as an Expert Witness’ (1986) 5 *Medicine and Law* 401.

¹³ Andrew Colman, Ronnie Mackay, ‘Legal issues surrounding the admissibility of expert psychological and psychiatric testimony’ (1993) *Issues in Criminological & Legal Psychology* 47–9.

¹⁴ R Mackay, A Colman, P Thornton, ‘The admissibility of expert psychological and psychiatric testimony’ in Heaton-Armstrong A, Shepherd E, Wolchover D (eds), *Analysing witness testimony: A guide for legal practitioners and other professionals* (Blackstone 1999) 324–5.

та у кримінальному провадженні Англії та Уельсу”¹⁵, у якому наголошується на тому, що висновки експерта допускаються у кримінальне провадження із недостатнім контролем¹⁶. У 2011 р. Законодавча комісія підготувала звіт “Експертні докази у кримінальному провадженні в Англії та Уельсі”¹⁷, у якому було наголошено на необхідності забезпечення мінімальних стандартів експертної діяльності (зокрема вдосконалення існуючих принципів, що стосуються понять “експертиза”, “неупередженість” тощо), а також на потребі більш критичного підходу з боку судової влади до таких висновків¹⁸. З цією метою напрацьовувалися зміни у процесуальне законодавство, що відобразилися у Кримінально-процесуальних правилах Великої Британії, які набули чинності у 2020 р.

а) Організаційні аспекти залучення судового експерта у кримінальне провадження

В англійській системі не існує офіційних списків судових експертів (до 2009 р. існував Реєстр судово-медичних експертів. Вважалось, що особи, внесені у цей Реєстр, відповідають критерію “безпечної та компетентної практики”). Однак побутує створення “приватних списків”, де зазначені дані про фахівців, які пропонують свої послуги як експерти¹⁹. Оскільки Реєстри мали б служити для того, аби засвідчувати кваліфікацію відповідних експертів, очевидно, за їхньої відсутності постає питання щодо майбутньої якості експертних висновків. Також законодавство Сполученого Королівства не передбачає системи ліцензування або акредитації для того, щоб стати судовим експертом. Проте існує один виняток: у 2018 р. набрало чинності Положення про акредитацію судових експертів, відповідно до якого правоохоронні органи Англії та Уельсу повинні залучати до роботи акредитованого судово-медичного працівника для будь-якої лабораторної діяльності, що призводить до отримання даних ДНК або дактилоскопії, яка проводиться з 25 березня 2019 р.²⁰

Офіційні тарифи та вказівки щодо визначення розміру винагороди за діяльність експерта у провадженні також відсутні. За загальним правилом, розмір винагороди експерта узгоджується індивідуально з експер-

¹⁵ The Admissibility of Expert Evidence in Criminal Proceedings in England and Wales. A New Approach to the Determination of Evidentiary Reliability: Law Commission Consultation Paper No 190 <http://www.lawcom.gov.uk/app/uploads/2015/03/cp190_Expert_Evidence_Consultation.pdf> (accessed: 29.01.2021).

¹⁶ Michael Stockdale, Adam Jackson, ‘Expert Evidence in Criminal Proceedings: Current Challenges and Opportunities’ [2016] 80 (5) Journal of Criminal Law 345.

¹⁷ Expert Evidence in Criminal Proceedings in England and Wales, Presented to Parliament pursuant to section 3(2) of the Law Commissions Act 1965. LAW COM No. 325 <https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/lawcom-prod-storage-11jxou24uy7q/uploads/2015/03/lc325_Expert_Evidence_Report.pdf> (accessed: 06.02.2021).

¹⁸ Stockdale, Jackson (n 16) 345.

¹⁹ ‘Kompetencje biegłych sądowych – oczekiwania i kryteria oceny: przegląd rozwiązań stosowanych w różnych państwach i systemach prawnych’ (Forensic Watch) <http://forensicwatch.pl/pliki/Forensic_Watch_Desk_Research.pdf> (accessed: 11.02.2021).

²⁰ The Accreditation of Forensic Service Providers Regulations 2018 No. 1276 <<https://www.legislation.gov.uk/uksi/2018/1276/contents/made>> (accessed: 13.02.2021).

том відповідно до “ринкових цін” з урахуванням досвіду та кваліфікації, очікуваного робочого часу, ступеня тяжкості справи тощо²¹.

У Великій Британії відомчі експертні установи взаємодіють із поліцейськими організаціями під юрисдикцією Міністерства внутрішніх справ. Так, у структурі останнього діє експертно-криміналістична служба (*The Forensic Service – FSS*), завданнями якої, серед іншого, – проведення судових експертиз і досліджень для правоохоронних органів (поліції, королівської прокуратури тощо) Англії та Уельсу²². Варто відзначити, що у Великій Британії відсутня монополія на здійснення криміналістичних експертиз державними судово-експертними установами, а тому для виконання навіть таких специфічних експертиз, як криміналістичне дослідження документів, можливе залучення фахівців, які працюють у приватних криміналістичних установах²³. При цьому експертна незалежність, як зазначають Г. Попа та І. Некула, повинна бути пов’язана з професійною об’єктивністю²⁴.

б) Процесуальні аспекти залучення судового експерта у кримінальне провадження

Р. Шеперд, відомий у Великій Британії судово-медичний експерт, таким чином описує участь судового експерта у кримінальному провадженні Великої Британії:

Доти мене викликали на дослідження лише коронери або поліція. Це автоматично означало, що в разі порушення справи і, відповідно, суду я виступав свідком-експертом з боку обвинувачення. Часом буває, що суду достатньо лише звіту судмедексперта, в інших же випадках необхідно виступити і відповісти на питання. <...> Сторона захисту теж зазвичай наймає судмедексперта й часто подає запит щодо другого розтину. У випадках, коли у злочині звинувачують групу осіб, адвокати різних обвинувачених можуть подати окремі запити, і розтинів буває три, чотири, а то й більше. У таких рідкісних випадках експерти можуть проводити розтин по черзі, але часто вони роблять це разом, спостерігаючи за роботою один одного. <...> Кожен експерт пише свій звіт. Кожен з цих звітів стає доказом. Кожного експерта викликають до суду у якості свідка-експерта²⁵.

²¹ ‘Wynagrodzenia biegłych sądowych. Polska na tle krajów europejskich’ (*Forensic Watch*, 2016) <<http://forensicwatch.pl/web/pliki/baza-wiedzy/Opracowania/Wynagrodzenia-Bieglych.pdf>> (accessed: 11.02.2021).

²² Л Романенко, ‘Розвиток організації судово-експертної діяльності в Україні з урахуванням досвіду деяких зарубіжних країн’ (2012) 1 *Право та управління* 444–52.

²³ Там само.

²⁴ Popa Gheorghe, Necula Ionel, ‘Study on expert status in the European judicial system’ (2013) 3 *Agora International Journal of Juridical Sciences* 161–8.

²⁵ Р Шеперд, *Неприродні випадки. Нотатки судмедексперта в 34 розтинах* (пер з англ, Форс Україна 2020) 134–41.

Відповідно до кримінально-процесуального законодавства Великої Британії кожна зі сторін має право залучати за власною ініціативою “обізнану особу” (експерта в нашому розумінні). Відзначимо, що можливість залучення у судовий процес експертів безпосередньо сторонами передбачена також у законодавстві Данії, Кіпру, Ірландії.

Частина 19 Кримінально-процесуальних правил Великої Британії (далі – Правила) містить положення, які регулюють діяльність експерта у кримінальному провадженні²⁶. Пункт 19.2 Правил визначає, що експерт повинен допомагати суду завдяки наданню висновку (“*opinion*”), який: є об’єктивним і неупередженим; у межах галузі експертизи, в якій працює особа. Також така допомога здійснюватиметься через дотримання експертом вказівок суду та негайного інформування суду про будь-які суттєві зміни при виконанні експертного дослідження. Цей обов’язок має перевагу над будь-якими обов’язками експерта перед особою, яка залучає такого експерта та оплачує його роботу.

Водночас особа, яка здійснює експертне дослідження, зобов’язується зазначати свою галузь експертизи при складенні висновку експерта або при дачі показань; також звертати увагу суду, що певні питання, які ставляться перед таким експертом, не входять до сфери експертизи експерта; інформувати суд і сторони про ситуації, коли позиція експерта змінюється від первісної позиції, яка зазначена у висновку експерта, тощо.

Відповідно до цього підходу основним завданням експерта є не підтримка версії сторони, яка його залучає, а допомога суду у досягненні істини через надання об’єктивного та неупередженого висновку щодо фактів, складених у межах і на основі їх знань. *Таким чином, функція експерта у Великій Британії включає необхідність збалансувати очікування клієнта із зобов’язанням підтримувати об’єктивність.* До слова, такий підхід відповідає практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який у своїх рішеннях зазначає, що відсутність безсторонності експерта, який надає перевагу одній стороні, – шкодить іншій, порушуючи принцип рівності сторін (§ 53, “Сара Лінд Еггертсдоттір проти Ісландії”)²⁷.

Експертний висновок, згідно з п. 19.4, повинен містити:

- детальну інформацію про кваліфікацію експерта та відповідний досвід;
- детальну інформацію про будь-яку літературу чи іншу інформацію, на яку експерт спирався при складанні звіту;
- заяву, в якій викладається суть усіх фактів, про які було повідомлено експерту, які є суттєвими для надання висновку експерта;

²⁶ Criminal Procedure Rules 2020 <<https://www.legislation.gov.uk/uk/si/2020/759/contents/made>> (accessed: 21.02.2021).

²⁷ Sara Lind Eggertsdottir v. Iceland, no. 31930/04, Council of Europe: European Court of Human Rights, 5 July 2007 <<http://hudoc.echr.coe.int/rus/?i=001-81432>> (accessed: 23.02.2021).

- чітко пояснити, які з фактів, викладених у звіті, є відомими експерту завдяки його спеціалізації;
- якщо висновок експерта базується, серед іншого, на фактичних даних, отриманих іншою особою для цілей кримінального провадження (наприклад, фактичні дані за результатами вимірювання, випробування чи експерименту), необхідно зазначити особу, від якої були отримані такі фактичні дані, її кваліфікацію та відповідний досвід; засвідчити, що ця особа мала власні знання щодо таких фактичних даних;
- узагальнити позицію особи, яка робить експертне дослідження, та надати відповідне обґрунтування;
- якщо експерт не може дати висновок без кваліфікації, тоді висновок повинен містити інформацію про таку кваліфікацію;
- включати таку інформацію, яка може знадобитися суду для вирішення питання, чи є висновок експерта достатньо надійним, щоб взяти його як доказ;
- містити висновок проведеного експертного дослідження;
- містити заяву про те, що експерт розуміє свій обов'язок перед судом, а також належно виконував і буде виконувати цей обов'язок;
- містити таку ж декларацію істини, яку містить і заява свідка.

Таким чином, у будь-якому разі суд з'ясовує кваліфікацію експерта і володіння ним спеціальними знаннями для підтвердження його компетентності. Опісля того, як суд переконається, що експерт компетентний для проведення експертного дослідження і підготовки висновку, питання про “вагу” доказів та їх значення для вирішення передається присяжним, які надаватимуть такому доказу “більшу або меншу вагу”²⁸.

Експертні докази, як зазначається у вказівках Королівської прокуратури 2019 р., є лише одним із доказів у справі, проте опиратися виключно на такі докази для доведення обвинувачення не слід, зважаючи на наведене у рішенні “*Р проти Дохені і Адамс*” (*R v Doheny & Adams*, 1997 р.) твердження Апеляційного суду, що оцінювати докази експертів можна лише з огляду на інші докази у справі; відсутність же будь-яких інших доказів, якими б обмеженими вони не були, – ‘<...> мала б бути фатальною для справи’²⁹.

Сторона, яка надає іншій стороні або суду висновок експерта, повинна негайно повідомити цього експерта про цей факт. У випадку, якщо у судовому провадженні кожна зі сторін залучила “обізнаних осіб” (експертів), то відповідно до п. 19.6 Правил суд може надати вказівку таким експертам:

²⁸ Stockdale, Jackson (n 16) 351.

²⁹ CPS Expert Evidence Prosecution Guidance, 2019 <<https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/expert-evidence>> (accessed: 21.02.2021).

– обговорити питання, які стосуються проведеного експертного дослідження;

– підготувати заяву для суду з питань, щодо яких вони погоджуються та не погоджуються, викладаючи свої аргументи.

Окрім цієї заяви, на обговорення між експертами сторони не можуть посылатися без відповідного дозволу суду. У справі “*R проти Хендерсона та інших*” (*R v Henderson and others*) було визнано, що такі обговорення повинні відбуватися без участі законних представників сторін та за детальним протоколом³⁰. Така процедура виникла з метою покращення якості судового рішення ще у 1980 р. в Австралії та отримала назву “одночасні експертні докази” (“*concurrent expert evidence*”; відома також назва “*hot-tubbing*”)³¹. Очевидно, це свідчить про те, що система Великої Британії, яка є класичним прикладом змагальної, робить певні кроки в бік відходу від “чистої” змагальної системи та запозичення елементів обвинувальної.

До речі, в цьому контексті виникають роздуми, чи такі підходи не суперечать засаді змагальності, в основі якої лежить можливість кожної зі сторін представити свою позицію. Так, у § 16 “*Проскурніков проти Росії*”³² зазначається, що кримінальне провадження має бути змагальним і що між стороною обвинувачення та стороною захисту має бути забезпечена рівність сторін, що вимагає “справедливого балансу” між ними: їм буде надана розумна можливість представити свою позицію за умов, які не ставлять їх у невідгідне становище щодо опонента.

У випадку, якщо в справі бере участь більш ніж один відповідач, кожен із яких залучив експерта для отримання висновку судової експертизи, суд може постановити, що доказом із цього питання повинен бути висновок лише одного експерта за домовленістю між співвідповідачами. Якщо співвідповідачі не можуть домовитися між собою, хто саме повинен виступати експертом у цьому кримінальному провадженні, суд може вибрати експерта з числа осіб зі списку, який буде підготовлений відповідачами, або доручити, щоб експерт був обраний іншим способом (19.7 Правил).

Якщо суд дає вказівку щодо залучення одного спільного експерта, кожен із співвідповідачів може дати вказівки такому експерту, при цьому співвідповідачі, які дають вказівки експерту, повинні одночасно надіслати копію вказівок один одному. Суд, зі свого боку, може дати розпорядження щодо оплати винагороди та витрат експерта; обстежень, вимірювань, випробувань чи експерименту, які експерт бажає провести. Також

³⁰ CPS Expert Evidence Prosecution Guidance (н 29).

³¹ S Huyghe, A Chan, ‘The evolution of expert witness law under UK and US Jurisdictions’ [2013] 8 (4) Construction Law International 14.

³² Proskurnikov v. Russia, no. 48364/11, Council of Europe: European Court of Human Rights, 1 September 2020 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203830>> (accessed: 23.02.2021).

своїм розпорядженням суд (до отримання експертом вказівок від інших сторін) може визначити суму, яка має бути виплачена експерту як гонорар та відшкодування витрат. Якщо суд не вкаже інше, співвідповідачі, які дають вказівки експерту, несуть солідарну відповідальність за сплату винагороди та відшкодування витрат експерта.

У судовому процесі така особа набуває статусу свідка та допитується за правилами допиту свідка. Перед допитом експерт повинен заявити про те, що знає і розуміє характер своїх обов'язків, можливість притягнення до відповідальності, а також присягає говорити правду.

Висновки. Незважаючи на те, що Велика Британія є державою змагальної системи права, де сторони мають "широкі" процесуальні права та змогу визначати "напря́м" судового процесу, все ж відбуваються деякі зміни в законодавстві держав загального права, які полягають у запозиченні елементів обвинувального процесу з метою усунення потенційних ризиків упередженості судових експертів та зловживань їхніми правами через неправомірний вплив сторони кримінального провадження, яка залучає судового експерта у провадження. Відсутність системи атестації та ліцензування судових експертів (за винятком отримання даних ДНК або дактилоскопії за допомогою експертних досліджень) ставить під сумнів належний рівень професійної підготовки осіб, які залучаються у провадження як судові експерти. На практиці вимагає доведення у судовому засіданні свої кваліфікації та наявності знань і навичок для проведення експертного дослідження.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Trefilov A, *Ugolovny'j proccess zarubezhny'kh stran, t 1* (2016) (in Russian).

Edited and translated books

2. Kovera M, Austin J, 'Expert Testimony' in James D. Wright (ed), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (second ed, Elsevier 2015) (in English).
3. Mackay R, Colman A, Thornton P, 'The admissibility of expert psychological and psychiatric testimony' in Heaton-Armstrong A, Shepherd E, Wolchover D (eds), *Analysing witness testimony: A guide for legal practitioners and other professionals* (Blackstone 1999) (in English).
4. Sheperd R, *Neprirodni` vipadki. Notatki sudmedeksperta v 34 roztinakh* (per z angl, Fors Ukrayina 2020) (in Ukrainian).

Journal articles

5. Beran R, 'The role of the expert witness in the adversarial legal system' [2009] 17 (1) *Journal of law and Medicine* 137 (in English).

Катерина Шуневич

6. Colman Andrew, Mackay Ronnie, 'Legal issues surrounding the admissibility of expert psychological and psychiatric testimony' (1993) *Issues in Criminological & Legal Psychology* 47–9 (in English).
7. Decaigny T, 'Inquisitorial and Adversarial Expert Examinations in the Case Law of the European Court of Human Rights' [2014] 5 (2) *New Journal of European Criminal Law* 154 (in English).
8. Gheorghe Popa, Ionel Necula, 'Study on expert status in the European judicial system' (2013) 3 *Agora International Journal of Juridical Sciences* 161–8 (in English).
9. Gudjonsson G, 'Criminal Court Proceedings in England: The Contribution of the Psychologist as an Expert Witness' (1986) 5 *Medicine and Law* 401 (in English).
10. Huyghe S, Chan A, 'The evolution of expert witness law under UK and US Jurisdictions' [2013] 8 (4) *Construction Law International* 14 (in English).
11. Mason J K, 'Expert Evidence in the Adversarial System of Criminal Justice' [1986] 26 (1) *Medicine, Science and the Law* 11 (in English).
12. Milroy C, 'A Brief History of the Expert Witness' [2017] 7 (4) *Acad Forensic Pathol* 516–26 (in English).
13. Samuels Alec, 'Finding the Expert, the Right Expert, the Expert Expert' [2001] 69 (3) *Medico-Legal Journal* 127 (in English).
14. Skúli Magnússon, 'The Use of Experts in Icelandic Law of Procedure' (2007) 51 *Scandinavian studies in law* 384–7 (in English).
15. Sonenshein D, Fitzpatrick C, 'The problem of partisan experts and the potential for reform through concurrent evidence' [2013] 32 (1) *Rev. Litig.* 9 (in English).
16. Stockdale Michael, Jackson Adam, 'Expert Evidence in Criminal Proceedings: Current Challenges and Opportunities' [2016] 80 (5) *Journal of Criminal Law* 345 (in English).
17. Yun-wei Jiang, 'Controlling Dishonesty of Expert Witnesses' [2007] 4 (5) *US-China Law Review* 66 (in English).
18. Romanenko L, 'Rozvytok orhanizatsii sudovo-ekspertnoi diialnosti v Ukraini z urakhuvanniam dosvidu deiakykh zarubizhnykh krain (2012) 1 *Pravo ta upravlinnia* 444–52 (in Ukrainian).

Websites

19. 'Kompetencje biegłych sądowych – oczekiwania i kryteria oceny: przegląd rozwiązań stosowanych w różnych państwach i systemach prawnych' (*Forensic Watch*) <http://forensicwatch.pl/pliki/Forensic_Watch_Desk_Research.pdf> (accessed: 11.02.2021) (in Polish).
20. 'Wynagrodzenia biegłych sądowych. Polska na tle krajów europejskich' (*Forensic Watch* 2016) <<http://forensicwatch.pl/web/pliki/baza-wiedzy/Opracowania/Wynagrodzenia-Bieglych.pdf>> (accessed: 11.02.2021) (in Polish).

Kateryna Shunevych

JUDICIAL EXPERT IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE STATES OF THE ADVERSARIAL LAW SYSTEM ON THE EXAMPLE OF THE UNITED KINGDOM

ABSTRACT. The influence of the adversarial process on the organization of forensic support of justice in common law states is relevant for scientific research.

The purpose of the article is to analyze the organizational and procedural features of the involvement of a judicial expert in the criminal proceedings of the United Kingdom.

The article is also devoted to the research of the general impact of the adversarial process on the organization of forensic support of the judiciary in common law states.

It was found that due to the adversarial principle, which dominates in different states, including in the United Kingdom, the parties have the opportunity to determine at their own discretion what evidence to submit to the court, as well as to choose an expert. An expert in the adversarial system should provide an opinion on the basis of his own independent assessment and has no obligation to “care” about the position of the party, who has involved the expert in the proceeding.

The concept of the expert as a “hired guns” and the theory of “expert shopping” as a threat to the administration of objective and impartial justice in the adversarial law system countries are considered. The ways of solving the problem of the experts’ bias in the competitive system are proposed.

The historical preconditions for the origin of an “expert witness” in the criminal process of United Kingdom have been clarified. Based on the analysis of the peculiarities of the judicial process and the legal system in general, the author found differences in the legislative approach of the United Kingdom to the regulation of the expert status from the approach in continental law countries.

Attention is drawn to the organizational and procedural features of the involvement of a judicial expert in the criminal proceedings of the United Kingdom. Case law, the Rules of Criminal Procedure of the United Kingdom, the Regulations on the Accreditation of Forensic Experts, the Expert Evidence Prosecution Guidance, and some monitoring documents on forensic issues in the United Kingdom are analyzed. The status of expert evidence for the proving or disproving the accusation in criminal proceedings has been determined.

The author concludes that the function of the expert in the United Kingdom includes the need to balance the client’s expectations with the obligation to maintain objectivity.

The shortcomings of the lack of a system of attestation and licensing of forensic experts and relevant registers of forensic experts were revealed, which calls into question the proper professional qualification of experts.

It is concluded that despite the fact that the adversarial process prevails in the United Kingdom, the procedure of the involvement of a forensic expert in criminal proceedings is gradually borrowing some of the features of the inquisitorial process.

KEYWORDS: adversarial process; expert witness; expert opinion; expert involved by the party; register of experts; expert qualification.